

In describing “Economic problems of socialism in the USSR”, M. Khrushchev stated the following in his memoirs: “The whole party was sitting and studying this book. Stalin had forced the reader to read and to study it”. Thus, large-scale washing of the brains exercised as far back as under Stalin created imperceptible ideological, moral and psychological basis for perception of Khrushchev’s idea of reformation. Moreover, criticism of the personality cult did not mean a victory over Stalin’s heritage in the senior government and communist party officials’ economic thinking, not to speak of the great number of ordinary communist party members. Of course, this in a certain way influenced the historiographical situation around the research of the country’s agrarian and industrial development at the time of Khrushchev’s “thaw”.

The research of the reform is well evidenced by M. Khrushchev’s statements as well as by documents issued by the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, etc. It was the Soviet leader who was the author of the idea of concentrating all the structures that were serving the production process in agricultural partnerships at one place. This proposal was, though not unanimously, approved of in the course of the four historiographical periods of the aforementioned theme..

The peculiarity of the first historiographical period (the late 1950s – the mid 1960s) is the scientists’ repudiation from Stalin’s postulates in terms of VTSs and goods/money relationships in the USSR. The researchers of the reform considered its background and illusive positive results, such as better use of farm machinery bought by agricultural partnerships and high efficiency of farm machinery operators finding jobs with those partnerships (Iu. Arutiunian, I. Bilous, M. Vyltsan, I. Kozhukalo, B. Kovalevskyi, A. Kochubei, I. Nelip, S. Trapeznykov, F. Khyzhuk, G. Shafionetskyi). The dissonance of Soviet glorification of the reform was observations of M. Velychkivskyi, an emigrant Ukrainian economist, who warned that the peasant working for the agricultural partnership will be robbed as a result of such reformations.

Key words: *machine and tractor station (MTS), soviet historiography of the problem of the “thaw” period, elimination MTS (1958), illusive positive results of the reform.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Лусак В.Ф., д.і.н., проф.; Чура В.І., д.і.н., проф.*

УДК 327(73:510)”1850/1864”

О.В. Набока

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ США ЩОДО ТАЙПІНСЬКОГО ПОВСТАННЯ В КИТАЇ (1850 – 1864)

В статті проаналізований розвиток американської політики в Китаї в період тайпінського повстання у 1850 – 1864 рр. Виявлені головні етапи формування курсу щодо тайпінської держави Тайпін-тянго. Виявлені причини поступового переходу США від нейтралітету в початковий період повстання до активної боротьби проти інсургентів на початку 60-х рр. XIX ст.

Ключові слова: *Тайпіни, США, Цинська імперія, «Армія, яка завжди перемагає», місіонери, І. Робертс.*

Збільшення міжнародної ваги Китаю на сучасному етапі обумовлює зростання інтересу до дослідження історії та особливостей стосунків даної країни з іноземними

державами. В той же час, в українській історіографії існує багато прогалин у вивченні даної тематики, незважаючи на те, що останнім часом доступ до джерел значно розширився. Отже метою даної статті є заповнення білих плям у вивченні історії Китаю, а саме ролі США у боротьбі проти повстання тайпінів в середині XIX ст.

У 1850 р. в Цинській імперії розпочалося масштабне повстання, головною метою якого було скинення ослабілої маньчжурської династії. Лідером повстання став Хун Сюцунь (1813 – 1864), який проголосив створення «Тайпінського Небесного царства» (Тайпін-тянго).

Західні держави, в тому рахунку і США, які в той період намагалися затвердити в Цинській імперії свої економічні та політичні інтереси, досить стурбовано сприйняли початок політичної кризи там, проте на перших порах не втручалися в неї, очікуючи завершення боротьби двох сторін.

Першим з політичних американських діячів, хто звернув увагу на нову силу в Китаї був знаменитий комодор Перрі, який влітку 1853 р. повертаючись зі своєї першої експедиції в Японію, приказав своїй ескадрі прибути до китайських портів.

Ескадра прибула до Гонконгу 7 серпня 1853 р. Слід відзначити, що свою головну ціль у своєму перебуванні в Китаї, Перрі бачив в тому щоб захищати життя та власність американських громадян в умовах політичної нестабільності, яка наступила після початку повстання тайпінів. 18 серпня 1853 р. до нього звернулася група американських комерсантів, які торгували в Кантоні (Гуанчжоу). В своєму листі вони із великим задоволенням відзначали той факт, що американська ескадра в даний час знаходиться в китайських водах, оскільки вони розраховували на захист своїх інтересів наступні шість місяців – «період невизначеності і повної дезорганізації, які царюють в імперії» [4, с. 59].

В цій ситуації, вони просили командора допомоги у охороні великої кількості їх майна, яке могло бути пограбоване в умовах «буйства агресивного натовпу або змагань ворогуючих сил». У зв'язку з цим, вони просили відправити в нижню течію ріки Вампоа, поруч з Кантоном, направити фрегат «Міссісіпі» [4, с. 61].

Листа до командора було підписано такими впливовими на той час в Китаї комерсантами Дж. Пурдоном, У. Хантером, Д. Люїсом, Л. Мозесом, Т. Волшем, а також представниками фірм «Августін Хед і компанія», «Мор і компанія», «Кінг і компанія», «Рассел и компанія» «Ней, Перкінс і компанія».

У своїй відповіді комерсантам, від 24 серпня 1853 р. він запевнив купців в тому, що зробить все можливе для забезпечення безпеки життя та майна американських громадян в Китаї. Він погодився відправити в нижнє русло ріки Вампоа фрегат «Міссісіпі», посиливши його екіпаж, допоміжним загоном морських піхотинців [4, с. 63].

Він також віддав накази капітанам кораблів своєї ескадри відправитися в ті частини Китаю та Східної Азії, де, за його думкою, американські інтереси моли бути зачеплені. Зокрема, «Похатан» був направлений в Гонконг; «Вандалія» та «Саратога» – в Шанхай; «Плімут» вже стояв в Лю Чу та здійснював дослідницькі рейси до острова Піль [4, с. 64].

В той же час, в умовах розгортання тайпінського повстання, Перрі все більше підтримував розвиток контактів з інсургентами, вважаючи, що рано чи пізно, вони скинуть цинську династію. Це, на думку командора, відкривало перед США нові перспективи. У своїй депеші від 31 серпня 1853 р. на ім'я секретаря флоту він писав: «існуюча ситуація складується на користь повстанців, яких тепер прийнято називати революціонерами. До цього часу останні проявляли повагу до іноземців, які проживають тут. Вони скоріше змирилися з існуванням місіонерів, які поодиночі

входять з ними в контакти. Дійсно вони сповідують віру в чомусь аналогічній християнській. Останнім часом тайпінський табір відвідали американські місіонери містер Тейлор та містер Робертс, де зустрілися з одним з керівників революційної партії» [4, с. 59].

В тому ж документі Перрі відзначив, що йому важко слідкувати за перебігом військових дій, проте він вважав, що Пекін, рано чи пізно, опиниться в руках тайпінів. Разом з тим, комодор наполягав на тому, що «пройдуть роки, перш ніж з'явиться твердий уряд, спроможний діяти рішуче».

В цій ситуації він рекомендував політичному керівництву США та Англії – двом країнам, які мали найбільші комерційні відносини з Китаєм – залишатися спокійними та чекати правильного моменту для дій, метою яких має «збільшення національних прав та торговельних привілеїв» [4, с. 60].

Білий Дім в цілому підтримував ініціативи комодора, проте рекомендував йому бути стриманим та обережним. Так у листі міністра флоту США Дж. Доббіна (1814 – 1857) комодору Перрі, від 18 листопада 1853 р. відзначалося: «в нашому відділі ради дізнатися, що під вашим командуванням робиться все необхідне для того, щоб не допустити участі наших громадян в заворушеннях в Китаї і ви робите все можливе для того, щоб збільшити позиції нашої країни в умовах революції [4, с. 66].

Таким чином, в 50-х рр. XIX ст. США дотримувалися політики нейтралітету стосовно тайпінів. Всі їх зусилля були спрямовані тільки на те, щоб забезпечити безпеку життя та власності американських громадян, які мали комерційні справи в Китаї.

Наступний етап у відносинах між американськими представниками та тайпінами почався на початку 60-х рр. XIX ст., коли США виступили проти повсталих, проте діяли не на пряму, а опосередковано. В цей період Пекін дав згоду на створення приватних армій, які мали за гроші вирішити проблеми пов'язані з тайпінами. Одним з таких військових угруповань, яке мало «навести лад» у внутрішніх районах Китаю стала «Армія, яка завжди перемагає» під керівництвом американського авантюриста Фредеріка Тоусенда Уорда (1831 – 1862).

В травні 1860 р. він звернувся до представника китайських підприємців в Шанхаї з пропозицією створити збройний загін для того, щоб звільнити від тайпінів передмістя. За свої послуги він отримував шалені на той час гроші. Рядовий в його приватній армії отримував 100 долл., а офіцер – 600 долл. За кожну важливу перемогу його військо могло розраховувати на премію від 45-ти до 133-ох тисяч долл. [5].

За такі гроші (зарплатня робітника в США в той період рівнялася 30 – 40 долл.), він легко знайшов необхідну кількість людей. В його приватну армію охоче йшли дезертири-моряки, якими був наповнений Шанхай, який в той період вже став космополітичним містом. Всього він зібрав 300 чоловік, переважно американців, англійців та французів.

Свою діяльність Уорд почав з нападу на місто Сунгкіанг, який знаходився в сорока кілометрах від Шанхаю. Дізнавшись, що більшість тайпінів були озброєні тільки бамбуковими списами та старими мушкетами, добре озброєнні головорізи почали зарано святкувати перемогу і вже п'яними почали штурмувати укріплення інсургентів. Проте вони скоро вони нарвалися на шалений вогонь, який за кілька хвилин винищив всіх нападаючих. Більше ста чоловік з його загону загинули.

Коли Уорд повернувся до Шанхаю, він став більш ретельно підходити до підбору добровольців, віддаючи перевагу тим, у кого був військовий досвід. У липні 1860 р. його загін, який складався з двохсот чоловік знову напав на Сункіанг. Незважаючи на шалений опір тайпінів, йому вдалося втопити місто в крові. В Шанхаї він отримав свою

премію в 133 тисячі долл., чим значно поповнив скарбницю свого загону і так набиту сріблом, пограбованим у Сункіанзі.

Незважаючи на чисельні втрати, «Армія, яка завжди перемагає» діяла досить успішно і розбила кілька тайпінських загонів. Проте у сутичці біля міста Тсінгпу, 2-го серпня 1860 р. підрозділ Уорда потрапив у засідку. Його загін зазнав великих втрат та був розсіяний. Крім того, як тільки американець оголтувався від ран, він був арештований британським адміралом Хоупом.

В цей період знову стала актуальною проблема нападу тайпінів на Шанхай, які вже заповнили долину ріки Янцзи. Командувачі англійської та французької ескадри в квітні 1862 р. виступили проти повстанців, а Уорд з загonom в 500 дисциплінованих китайців приєдналися до західного війська [6, с. 83].

Військові дії продовжувалися ще рік і не приносили жодній із сторін рішучого успіху. Незважаючи на всі зусилля іноземної коаліції, тайпіни поступово підбиралися до Шанхаю. В одній з сутичок, в районі Німбо, 21 вересня 1862 р. Уорд був смертельно поранений.

Для того, щоб зробити аналіз неформальної боротьби США проти тайпінів в 50 – 60-х рр. XIX ст. більш повним, необхідно розглянути також діяльність американських місіонерів, які зіграли в ній достатньо помітну роль. Слід відзначити, що після того, як було створено тайпінську державу – Тайпін-тянго, зі столицею в місті Нанкін, її лідер Хун Сюцюань почав запрошувати західних проповідників для проповіді християнської релігії. Зокрема, 11 травня 1854 р. він запросив в Нанкін американського місіонера Іссака Робертса (1802 – 1871). У 1837 він відправився в Китай та проповідував спочатку в Макао, а потім в Кантоні [2, с. 55].

Вірогідно, живучи серед простих китайців він і познайомився з майбутніми керівниками повстання, які через десять років запросили його до Нанкіну. Відомо, що Хун Сюцюань вперше відвідав Робертса у 1847 р. та прожив кілька тижнів в його резиденції, бажаючи охреститися. Проте місіонер чомусь відклав проведення таїнства [7, с. 92].

Проте с тих пір він мав на тайпінського духовного володаря певний духовний вплив. Вчив він і брата правителя, досить впливову фігуру при тайпінському дворі, прем'єр-міністра, Ренгана.

Незважаючи на заборону з боку американської консульської служби в Шанхаї, Робертс намагався прорватися в Тайпін-тянго. Він вважав, що в нього є всі підстави для того, щоб проповідь християнства в Нанкіні була успішною.

У 1861 р. священник таки досяг столиці тайпінської держави, де прожив 15 місяців [1, с. 147]. Досить швидко він зайняв провідні пости при дворі Хун Сюцюаня, який в лютому 1861 р. проголосив Робертса міністром іноземних справ.

Проте місіонер виявився не готовим для державницької роботи, натомість його дратувало те, що Хун Сюцюань заважав йому займатися місіонерською діяльністю та проповідувати Євангеліє [1, с. 148]. Ідеологічні та релігійні догмати тайпінів він вважав ересю.

Розчарувавшись у можливості розповсюдження християнської віри серед тайпінів, наприкінці 1861 р. Робертс вирішив виїхати з Нанкіну. Покидати тайпінську столицю йому довелося поспіхом, оскільки, повстанці, дізнавшись про його наміри, вели себе агресивно і навіть напали на слугу місіонера. За версією священника – брат тайпінського володаря Ренган, разом із слугами, 13 січня 1862 р. увірвався в резиденцію місіонера та вбив його хлопчика-слугу, мечем відрубавши йому голову. І все ж таки Робертсу вдалося втекти на британський канонерський човен, який стояв на

рейді в гавані Нанкіну. Саме тоді він назвав Ренгана злочинцем та злодієм (той забрав у місіонера багаж), та проголосив тайпінський рух гріховним. [3, с. 29].

Вже скоро, почали спливати подробиці цієї історії, які спростовували версію, озвучену Робертсом. Виявилось, що Ренган через деякий час повернув багаж його власнику. З під арешту були випущені помічники місіонера, а «жорстоко вбитого» хлопчика-слугу бачили в Нанкіні живим та здоровим. Тим не менш, версія озвучена місіонером, за думкою американського вченого Дж. Раппа, була сприйнята західним суспільством, як черговий доказ агресивності та варварства тайпінів. «Іноземні уряди, особливо англійці, ухопилися за версію Робертса, для того щоб дискредитувати тайпінів, що було необхідним в умовах переходу від офіційного нейтралітету до активного втручання у китайський конфлікт на боці правлячої династії Цинь. Вони віддали перевагу слабому, корумпованому цинському режиму, яким вони могли маніпулювати, відмовившись співпрацювати з потенційно сильним тайпінським режимом, навіть відкритим для іноземців», – писав він [3, с. 32].

Врешті-решт, цинські війська, при значній підтримці західних держав, у 1864 р. таки подавили повстання.

Таким чином, в своїй політиці відносно тайпінського повстання США пройшли два етапи. Якщо в 50-х рр. XIX ст. американці дотримувалися політики нейтралітету, намагаючись дочекатися розв'язки і вже потім будувати відносини із стороною, яка переможе. Проте, на початку 60-х рр. XIX ст. Вашингтон поміняв своє ставлення до тайпінів та приєднався до коаліції західних держав, які підтримали слабку Цинську імперію. Подальші спроби Вашингтону встановити своє економічне панування в Китаї в другій половині XIX ст. розглядатиметься в наступних наукових статтях.

Список використаної літератури

1. Анисимов А. Л. Крестный отец небесного князя: деятельность американского миссионера И. Робертса в Китае в период тайпинского восстания / А. Л. Анисимов // Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке. – 2013. – №5. – С. 145 – 149.
2. Yang Chung Teng Reverend Issachar Jacob Roberts and the Taiping rebellion / Yang Chung Teng // The Journal of Asian studies. – – 1963. – Vol. 23. № 23. – P. 55 – 67.
3. Rapp Jh. Clashing Dilemmas: Hong Rengan, Issachar Roberts, and a Taiping "Murder" Mystery" / Jh. Rapp // Journal of Historical Biography. – 2008. – № 4. – P. 27 – 58.
4. The executive documents of Senate of the United States, 1854 – 1855. – Washington : Senate printer. – 1855. – 821 p.
5. The Taiping Rebellion and the formation of the Ever Victorious Army [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.soldiers-of-misfortune.com/history/frederick-townsend-ward.htm>
6. Wilson A. The Ever-victorious army. A history the Chinese campaign of Lt-col. G.G. Gordon and of the suppression of the tai-ping rebellion / A. Wilson. – London : William Blackwood and sons, 1868. – 489 p.
7. Wylie A. Memorials of Protestant missionaries to the Chinese: giving a list of their publications, and obituary notices of the deceased by , 1815-1887 / A. Wylie – Whitefish, Mont. : Kessinger Pub., 2009. – 455 p.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2015 р.

O. Naboka

EVOLUTION OF US POLICY IN TAIPING REBELLION IN CHINA (1850 – 1864)

In the article analyzes the development of American policy in China during taiping rebellion in 1850 - 186. Revealed the main stages of the formation course over taiping state – Taiping -Tango. Also shown are the causes of the transition from US neutrality in the initial period of the uprising to the active struggle against the insurgents in the early 60-s of XIX century. As a result of the study, the author concluded that the 50-ies of XIX century Americans remain neutral, trying to wait for the outcome, and only then build a relationship with a party that will win in the fight. However, Washington changed its attitude to the Taiping and joined the coalition of Western powers that supported the weak Qin empire in the early 60-s of XIX century. At the same time, the struggle against the US Taiping did not wear the official character and conducted hands of missionaries and adventurers such as John Ward, who set up private militias to fight against the rebellion. In the end, Washington has contributed to the suppression of the Taiping rebellion. John Ward has played a integral role in a smash of tai ping platoon in the river-valley Yangtze. And he acted in cooperation with British and French national defence forces.

Also considering the role of American missionary I. Roberts in a formation of hostility in the western society. In consequence of a research, an author is come to the conclusion that Roberts, which was invited by the tai ping's leader Hun Sjutzuane to Nanking, in 1862 he has provoked a conflict with a local authority and charged of murder of his servant-boy the prime-minister of Rengana. At once he wanted to show a barbarity and an acerbity of tai ping.

Generally the article deals with the research of topical issues, because studying of the external policy of the USA in China and in the Eastern Asia permits to understand of contemporary trends of international relations' development in this region. At the same time in Ukrainian historiography a special research is absent. Following American expansion in China will be consider in the next scientific articles.

Keywords: *Taiping, USA, Qing empire, «The Ever-victorious army», missionaries, I. Roberts.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Пономарьова І.С., д.і.н., проф.; Чура В.І., д.і.н., проф.*

УДК 292.11(477.7)

Ю.М. Нікольченко, О.В. Головка

РЕЛІГІЯ І КУЛЬТИ ГРЕКІВ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я АНТИЧНОЇ ДОБИ: ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У розвідці аналізуються ключові джерела та історіографія проблеми становлення і розвитку релігійного світогляду та культів, що побутували у греків в античних полісах Північного Причорномор'я у VI ст. до н.е.-IV ст. н.е.

Ключові слова: *джерела, історіографія, Північне Причорномор'я, антична доба, давні греки, поліс, духовна культура, релігія, культури.*

Важливою сторінкою далекого минулого України є історія і культура античних держав Північного Причорномор'я, заснованих греками у VII-VI ст. до н. е. За час